

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi
مركز دراسات الشرق الأوسط
Center for Middle Eastern Studies

ANALİZ300
OCAK 2022

AT TÜRKİYE-AFRIQUE
TANBUL, 16-18 DÉCEMBRE 2021

كيفة-الأفريقية
2021 الأول

ÜÇÜNCÜ TÜRKİYE-AFRIKA ORTAKLIK ZİRVESİ

GÖKHAN KAVAK

Telif Hakkı

Ankara - TÜRKİYE ORSAM © 2022

Bu çalışmaya ait içeriğin telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz. Bu çalışmada yer alan değerlendirmeler yazarına aittir; ORSAM'ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

Yayınlanma Tarihi: 15 Ocak 2022

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi

Adres : Mustafa Kemal Mah. 2128 Sk. No: 3 Çankaya, ANKARA

Telefon : +90 850 888 15 20

Eposta : info@orsam.org.tr

Fotoęraflar : Anadolu Ajansı.

“Bandrol Uygulamasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelięin 5'inci maddesinin ikinci fıkrası çerçevesinde bandrol taşıması zorunlu değildir”

ÜÇÜNCÜ TÜRKİYE-AFRİKA ORTAKLIK ZİRVESİ

Yazar Hakkında

■ Dr. Gökhan Kavak

İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümünde lisansını 2008 yılında tamamladı. Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsünde Birinci Körfez Savaşı sonrası Irak'tan Türkiye'ye yaşanan göç üzerine yüksek lisansını; İstanbul Üniversitesi Tarih bölümünde ise Nijerya tarihi ve Türkiye-Nijerya ilişkileri üzerine doktora çalışmasını tamamladı.

2011'den itibaren Dünya Bülteni, İstanbul Ticaret Üniversitesi ve Anadolu Ajansında (AA) dış haberler ve medya alanında çalışmalar yürüttü. AA'nın Afrika açılımı kapsamında 2016-2020 yılları arasında Nijerya'da gazeteci/temsili olarak görev yaptı ve başkent Abuja'daki ofisini açtı. Nijerya haricinde Etiyopya, Güney Afrika Cumhuriyeti ve Liberya'da gazeteci olarak görev yaptı. Hâlen aynı kurumda Afrika haberlerini takip etmektedir. Akademik çalışmalarını ise Türkiye'nin dış politikasında Afrika, Türkiye-Nijerya ilişkileri, Nijerya tarihi ile sömürgecilik alanlarında devam eden Kavak; Kriter, Türkiye Notları, Anadolu Ajansı, Africana, Star Açık Görüş, AFAM ve Afrika Vakfı gibi kuruluşlarda yazılar yazmakta ve seminerler düzenlemektedir.

İÇİNDEKİLER

3 GİRİŞ

7 ZİRVE ÖNCESİ TÜRKİYE VE AFRIKA

11 BİRİNCİ TÜRKİYE-AFRİKA ORTAKLIK ZİRVESİ (2008)

15 İKİNCİ TÜRKİYE-AFRİKA ORTAKLIK ZİRVESİ (2014)

17 ÜÇÜNCÜ TÜRKİYE-AFRİKA ORTAKLIK ZİRVESİ (2021)

23 ZİRVENİN MEDYADAKİ YANSIMALARI

29 ZİRVE ORTAK BİLDİRİSİ

31 SONUÇ

GİRİŞ

Türkiye'nin Afrika ülkeleriyle kurduğu ilişkiler ve kıtaya yönelik "açılım" politikası, dış politika tarihinde önemli ve üzerine düşünülmesi gereken bir süreci ihtiva etmektedir. Türkiye'nin dış politikasının öncelikleri, zaman ve şartlara göre değişmek durumunda kalsa da özellikle son 20 yılda Afrika ülkeleriyle kurulan ilişkilerde bireysel adımlardan devlet politikasına dönüşen bir kurumsallık söz konusudur. Bunda hiç kuşkusuz başbakanlık ve cumhurbaşkanlığı döneminde Recep Tayyip Erdoğan'ın Afrika ülkelerine yaptığı ziyaretlerin yanında diplomatik misyon, yarı resmî ve sivil kurumların sahada artan faaliyetleriyle iş insanlarının yatırımları önemli bir yer tutmaktadır. Afrika ülkeleriyle kurulan ilişkilerde 1998 yılındaki "Afrika Eylem Planı", 2005 yılında "Afrika Yılı" ilan edilmesi, 2008 ve 2014'teki Birinci ve İkinci Türkiye-Afrika Ortaklık Zirveleriyle Aralık 2021'de gerçekleştirilen üçüncü zirve, önemli köşe taşları arasında bulunmaktadır.

Afrika kıtasıyla kurulan ilişkiler uzun bir tarihi geçmişe sahiptir. Nitekim bu ilişkiler 9. asırda Tolunoğulları ile bugünkü Mısır'da başlamış ve günümüze kadar aralıklarla devam etmiştir. 16. asırda da Osmanlı Devleti'nin gerek Doğu Afrika gerekse de Kuzey Afrika'da kurduğu ilişkiler Afrika halklarıyla kurulan temasları derinleştirmiştir. Akdeniz ve Kızıldeniz'deki güç mücadelesiyle kutsal toprakların korunması Osmanlı Devleti'nin Afrika'ya yönelmesinde önemli faktörler olmuştur. 16. asırdan itibaren Kuzey Afrika sahillerine hâkim olan Osmanlı Devleti, İspanya ile Portekiz'in gücünü azaltarak bugün Nijer, Çad, Nijerya ve Mali'nin bulunduğu Sahraaltı Afrika ile temaslar kurarken 19. asırda II. Abdülhamid ve Sultan Abdülaziz dönemlerinde Afrika halklarıyla çeşitli temaslar kurulmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla gerek Türkiye'nin iç meselelere yoğunlaşması gerekse Afrika kıtasındaki bağımsızlık hareketleri ve Soğuk Savaş gibi küresel sistemde yaşanan gelişmeler nedeniyle Afrika halkla-

Türkiye'nin 1998 yılında tüm Afrika kıtasında 5'i Kuzey Afrika olmak üzere 12 büyükelçiliği bulunmaktaydı.

ryla ilişkilerin zaman zaman kesintiye uğradığı görülmektedir. 1978-79 ile 1998 yıllarında Türkiye dış politikasında Afrika ülkelerine yönelik adımlar atılmaya başlanmıştır.

1998 "Afrika Eylem Planı" öncesinde Bülent Ecevit hükümeti ve Ahmet Gündüz Ökçün'ün dışişleri bakanlığı döneminde 1978-79'da Afrika'ya açılım politikası 1980 darbesi gibi belli engellerle karşılaşmıştır.1998 yılında ilan edilen "Afrika Eylem Planı" ile kıta ülkeleriyle siyasi ilişkilerin geliştirilmesinin yanında kültürel ve ekonomik ilişkilerin artırılması amaçlanmıştır.¹ Bu adım, Turgut Özal döneminde ekonomik olarak farklı bölgelere yönelme politikasının devamı olarak da görülmüş ve İsmail Cem'in dışişleri bakanı olduğu dönemde fiyata geçmiştir. Bu eylem planı, Türkiye'nin Kıbrıs konusunda BM'de destek aradığı döneme de denk gelmiştir.

Türkiye'nin 1998 yılında tüm Afrika kıtasında 5'i Kuzey Afrika olmak üzere 12 büyükelçiliği bulunmaktaydı. Bu eylem planıyla birlikte Gana'nın başkenti Akra'daki büyükelçiliğin yeniden açılmasıyla Fildişi Sahilleri'nin

başkenti Abidjan ve Zimbabve'nin başkenti Harare'de de büyükelçilik açılması hedeflenmiştir. Abidjan Büyükelçiliği, Birinci Afrika Zirvesi'nden bir yıl sonra 2009'da faaliyete geçerken Harare Büyükelçiliği ise 2011'de açılmıştır.²

Bu eylem planı kapsamında karşılıklı ziyaret, öğrenci bursları ve sempozyumların yanı sıra Türkiye Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Vakfına bağlı olarak Siyah Afrika İncelemeleri Enstitüsü'nün kurulması hedeflenmiştir.³ Bu eylem planıyla Türkiye'nin Afrika ülkeleriyle ilişkilerinde belirli bir mesafe alınmış ve karşılıklı ziyaret yapılan ülkelerle olan dış ticaret hacminde önemli büyüme sağlanmıştır.⁴

2005 yılı itibarıyla Afrika ülkeleriyle kurulan ilişkilerde yeni bir sürece girilmiştir. Bu tarihten üçüncü zirveye kadar olan dönemde Türkiye'nin dış politikasında "çok boyutlu" ve "süreklilik" arz eden bir politika izlenmiştir. Bu tarihten itibaren karşılıklı ziyaretlerle açılan diplomatik misyonların yanı sıra Türkiye merkezli kurum ve kuruluşlar, iş insanları ve sivil toplum kuruluşları Afrika'nın farklı ülkeleriyle ilişkilerin güçlendirilmesine katkı sağlamıştır.⁵

¹ T.C. Dışişleri Bakanlığı, *Afrika'ya Açılım Eylem Planı* (Gözden geçirilmiş II. basım), Ağustos 1999, s.17.

² "Büyükelçinin Mesajı", *T.C. Harare Büyükelçiliği*, 25 Aralık 2021.

³ T.C. Dışişleri Bakanlığı, *Afrika'ya Açılım Eylem Planı*, (Gözden geçirilmiş II. basım) Ağustos 1999, s.10.

⁴ "Dışişleri Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Sayın Abdullah Gül'ün Dışişleri Bakanlığı 2003 Mali Yılı Bütçe Tasarısını Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu'nda Takdimi Vesilesiyle Hazırlanan Kitap", *Dışişleri Bakanlığı*, 2003, s.23.

⁵ Dışişleri Bakanı Ali Babacan, "2008 Yılına Girerken Dış Politikamız", *Dışişleri Bakanlığı*, 2007, s.60.

2005'te "Afrika Yılı" ilan edilmiş, Türkiye'nin Ad-dis Ababa Büyükelçiliği (Etiyopya) Afrika Birliği (AfB) nezdinde, Abuja Büyükelçiliği (Nijerya) ise ECOWAS'a akredite edilmiştir. Diğer taraftan Türkiye aynı yıl AfB'de gözlemci ülke statüsü kazanmıştır.

Türkiye-Afrika ortaklık zirvelerinin ilki 2008'de, ikincisi 2014'te ve üçüncüsü ise 16-18 Aralık 2021 tarihleri arasında İstanbul Kongre Merkezinde düzenlenmiştir. Düzenlenen tüm zirvelerde olduğu gibi üçüncüsü düzenlenen zirve de belli bir hedef doğrultusunda yapılmıştır. Nitekim bu zirvenin hedefi Afrika ülkeleriyle kurulan ilişkilerin derinleştirilmesi ve çok boyutlu hâle getirilmesidir.

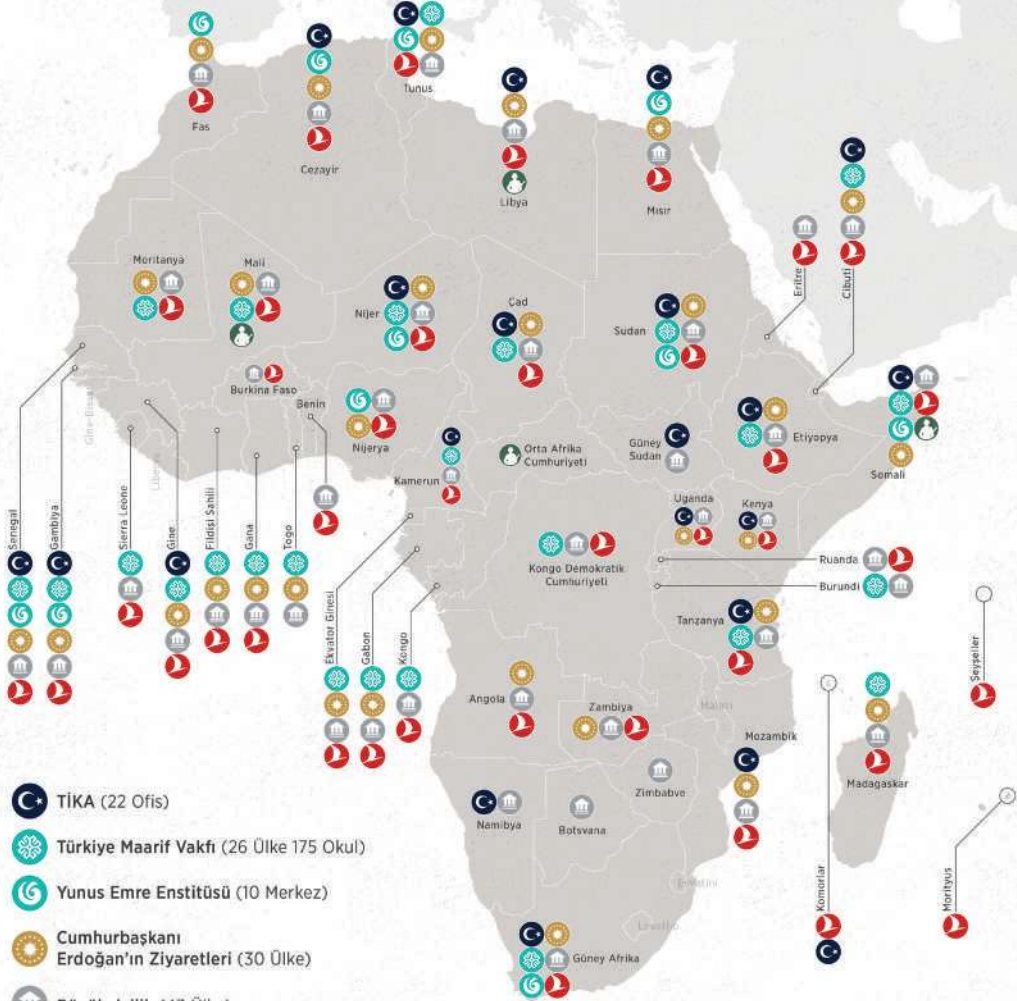
Üçüncüsü 21-22 Ekim 2021 tarihlerinde düzenlenen Türkiye-Afrika Ekonomi ve İş Forumu'nun aksine Üçüncü Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi sürecinde kamuoyuyla bilgi paylaşımı için bir web sayfasının yayına geçirilmediği görülmüştür. Bu süreçte rapor çalışmasını ha-

zırlarken zorunlu olarak farklı mecra ve kaynaklardan çapraz sorgulama yaparak bilgi edinilmesi yoluna gidilmiştir.

Bu çalışmada, Türkiye'nin Afrika ülkeleriyle kurduğu ilişkiler bağlamında üçüncüsü düzenlenen Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi incelenmiştir. Önceki iki zirve başta olmak üzere Türkiye'nin Afrika politikası özetlenmiş ve üçüncü zirvenin ne gibi farklılıklar oluşturduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte üçüncü zirvenin daha iyi anlaşılabilmesi için zirveye katılan liderler, ikili görüşmeler, anlaşmalar ve zirvenin basındaki yansımaları üzerinde durulmuş ve "Ortak Bildiri" ve alınan kararların değerlendirilmesi yapılmıştır. Bunlara ek olarak, Türkiye'nin dış politikasının en önemli adımlarından biri olan söz konusu zirveyle ilgili gelecek yıllarda kullanılması için toplu bir metin ortaya konulması amaçlanmıştır. Zira önceki iki zirveyle ilgili bu ve buna benzer çok fazla çalışma olmadığı için bu alanda veri toplamanın bir hayli zorlaştığı görülmektedir.

Türkiye'nin Afrika'da etkisi artıyor

Türkiye, son 20 yılda Afrika'da açtığı büyükelçilikler, koordinasyon ofisleri ve eğitim kurumlarıyla etki alanını genişletti

Türkiye, Afrika'daki 19 ülkede açtığı askeri ataşelikler ile de **güvenlik alanında iş birliği için çalışmalar yürütüyor**

21.10.2021

Kaynak: Anadolu Ajansı (AA)

ZİRVE ÖNCESİ TÜRKİYE VE AFRIKA

Cumhurbaşkanı Erdoğan, Togo Cumhurbaşkanı Gnassingbe, Burkina Faso Cumhurbaşkanı Kabore ve Liberya Devlet Başkanı Weah ile Togo'da bir araya geldi.

Üçüncü zirvenin düzenlendiği 2021 yılı, Türkiye-Afrika ilişkileri açısından yoğun bir yıl olmuştur. Nitekim Cumhurbaşkanı Erdoğan, Afrika turu kapsamında 17-20 Ekim 2021 tarihlerinde Atlas Okyanusu kıyısındaki Orta Afrika ülkesi Angola ile Batı Afrika ülkelerinden Togo ve Nijerya'yı ziyaret etmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan, Angola, Togo ve Nijerya turuyla Afrika'da en fazla ülkeyi ziyaret eden dünya liderleri arasında yerini alırken, Afrikalı liderlerin de bu yıl Türkiye trafiği yoğun olmuştur. Birçok Afrikalı lider 2021'de Türkiye'yi ziyaret etmiş, Cumhurbaşkanı Erdoğan, 2021 yılında Afrika ülke liderlerinden beşini ve AfB komisyonu başkanını Türkiye'de ağırlamıştır.⁶

Türkiye'nin Afrika ülkeleriyle kurduğu ilişkiler, diplomatik misyonların yanında Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA), Türk Hava Yolları (THY), Yunus Emre Enstitüsü (YEE), Türkiye Maarif Vakfı (TMV), AFAD ve Kızılay gibi kurumlar ile sivil toplum örgütleri

ve iş insanlarının farklı alanlardaki çalışmalarıyla devam etmektedir. Afrika kıtasındaki ilk büyükelçiliğini 1925'te Mısır'ın başkenti Kahire'de açan Türkiye, Sahraaltı Afrika'daki ilk büyükelçiliğini ise 1926'da Etiyopya'da açmıştır. 2008'deki Birinci Türkiye Afrika Ortaklık Zirvesi sonrası Türkiye, 2009'dan bu yana kıta genelinde 31 büyükelçilik açmıştır. Bugün ise Türkiye'nin kıtadaki büyükelçilik sayısı, atılan adımlarla 43'e yükselmiştir.

Afrika'ya ilk uçuşunu 1956'da yapan THY, Angola'nın başkenti Luanda'ya düzenlenen uçuşla kıtada uçtuğu ülke sayısını 40'a, uçulan nokta sayısını ise 61'e yükseltmiştir. Afrika'da 26 ülkedeki 175 eğitim kurumuyla 17.565 öğrenciyi eğitim veren TMV, 18 öğrenci yurdunda da Afrikalı öğrencilerin barınma ihtiyacını karşılamaktadır. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) ise son 10 yılda 54 Afrika ülkesinden toplam 12.600 öğrenciyi yüksek öğrenim desteği vermiştir.

⁶ Tufan Aktaş, Gökhan Kavak, "Afrikalı liderlerin yeni rotası Türkiye", *Anadolu Ajansı (AA)*, 15 Ekim 2021.

**Türkiye'nin
Afrika
ülkeleriyle
kurduğu siyasi,
ekonomik ve
kültürel ilişkiler,
son yıllarda çok
boyutlu hâle
gelmiş ve birçok
alana yayılmıştır.**

TİKA, Afrika'da 22 temsilcilikle çalışmalarını yürütürken YEE de 10 ülkede kültür merkezleriyle faaliyet göstermektedir.⁷

Türkiye, Afrika ülkeleriyle ticaret hacmini her geçen yıl artırmaktadır. Nitekim 2003'te 2,1 milyar dolar olan ihracat oranı 2020'de 15,2 milyar dolara ulaşırken, 2003'te 3,3 milyar dolar olan ithalat oranı 2020'de 10 milyar dolara çıkmıştır. Afrika'daki Türk yatırımları ise 2020'de 6 milyar dolar seviyesine ulaşmıştır. Bu rakamları yeterli görmeyen Türkiye, 25 milyar dolar olan karşılıklı ticaret hacmini 50 milyar dolara yükseltmeyi hedeflemektedir.

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın bu ziyaretlerden hemen sonra ikisi 2016 ve 2018 yıllarında gerçekleştirilen Türkiye-Afrika Ekonomi ve İş Forumu'nun üçüncüsü 21-22 Ekim'de İstanbul'da, Ticaret Bakanlığı ve Afrika Birliğinin iş birliğiyle gerçekleştirilmiştir. Bu foruma, 41 ülkeden toplam 250 kişilik resmî heyetle Türkiye'den ve Afrika ülkelerinden yaklaşık 2.000 iş insanı katılım sağlamıştır.

Türkiye'nin Afrika ülkeleriyle kurduğu siyasi, ekonomik ve kültürel ilişkilerin yanında sivil toplum örgütleri de kıtanın birçok bölgesinde eğitim, kalkınma ve insani yardım alanında çalışmalar yaparak Afrika halklarıyla

temaslar kurmaktadır. Kurulan bu ilişkiler son yıllarda çok boyutlu hâle gelmiş ve birçok alana yayılmıştır.

İstanbul'da 16-18 Aralık 2021 tarihleri arasında düzenlenen Üçüncü Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi öncesinde Afrika ülkeleri siyasi, iktisadi, sağlık ve güvenlik alanlarında çeşitli sorunlarla mücadele etmekteydi. Kovid-19'un Omicron varyantı nedeniyle özellikle Güney Afrika ülkelerine uygulanan seyahat kısıtlamaları, Etiyopya'daki iç savaş, Sudan'da siyasi istikrarsızlık, Nijerya, Burkina Faso ve Mozambik gibi ülkelerde yaşanan güvenlik sorunlarıyla askerî darbeler yaşanan sıkıntılardan bazılarıdır.

Etiyopya'da Tigray Halk Kurtuluş Cephesi (TPLF) isyancılarının, 2020'nin sonunda merkezî hükûmete karşı isyan başlatmasıyla ülkede iç savaş patlak vermiş ve çatışmalar 2021'in sonuna kadar devam etmiştir. TPLF güçleri 2021'in Kasım ayında ülkenin kuzeyinde hâkimiyeti sağlayıp başkent Addis Ababa'ya yaklaşması karşısında Başbakan Abiy Ahmed cepheye giderek çatışmaların seyrini değiştirmiş ve TPLF'nin Tigray bölgesine kadar geri çekilmesini sağlamıştır. Etiyopya Başbakanı Ahmed tam da isyancılara karşı zafer kazandıktan birkaç gün sonra Türkiye'deki zirveye katılmıştır.

⁷ Gökhan Kavak, Tufan Aktaş, "Türkiye'nin Afrika'da etkisi artıyor", *Anadolu Ajansı (AA)*, 21 Ekim 2021.

Batı Afrika ülkesi Gine'de zirve öncesi darbeyle iktidar değişimi yaşanmıştır. Nitekim Cumhurbaşkanı Alpha Conde'nin en güvendiği isimlerden biri olan ve 2018'de bizzat Conde tarafından bu göreve getirilen Özel Kuvvetler Birlikleri (GFS) komutanı Mamady Doumbouya, 5 Eylül 2021'de darbe yaparak yönetimi ele geçirmiştir.

Mali'de ise Ağustos 2020'deki darbenin arkasındaki isim olan Albay Assimi Goita, 24 Mayıs 2021'de Cumhurbaşkanı Bah N'daw ve Başbakan Moctar Ouane'yi kabine değişikliğinin usullere uygun olmadığı gerekçesiyle gözaltına alınması emrini vermiştir. Goita, 7 Haziran'da düzenlenen resmî törenle yemin ederek cumhurbaşkanlığı görevine resmen başlamış, başbakanlık görevine de Choguel Maiga'yı getirilmiştir.

Eski Cumhurbaşkanı Ömer el-Beşir'in, halk ayaklanmasıyla 11 Nisan 2019'da devrilmesi sonrası Ağustos 2019'dan itibaren geçiş sürecinin yaşandığı Sudan'da siyasi ve ekonomik kriz devam etmektedir. Sudan'da geçici iktidarın askerî ortakları, Temmuz 2023'te seçimle iş başına gelecek hükümet kurulana kadar iktidar ortağı olmayı sürdüreceğini açıklarken askerî darbe karşıtları ise sivil yönetim talebiyle ülke genelinde gösteriler düzenlemektedir.

Hint Okyanusu kıyısındaki Doğu Afrika ülkesi Mozambik'te Ensar'us-Sünne örgütünün, doğal gaz ve değerli maden kaynaklarının bulunduğu Tanzanya sınırındaki Cabo Delgado'da düzenlediği saldırılar 4 yıldır devam etmektedir. Nijerya yaklaşık 10 yıldır Boko Haram ve silahlı çetelerle uğraşırken Burkina Faso, Çad, Nijer, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Mali ise farklı örgütlerin oluşturduğu güvenlik sorunlarıyla mücadele etmektedir.

Afrika Boynuzu'ndaki Doğu Afrika ülkesi Somali'de seçim sürecine bağlı yaşanan siyasi kriz, zirve sürecinde de çözüme kavuşturulamazken, Cumhurbaşkanı Muhammed Abdul-

lah Fermacu ile Başbakan Hüseyin Roble arasında yaşanan yetki krizi, ülkede yeni bir siyasi çatışma alanının doğmasına neden olmuştur. Ülke yıllardır kabile ve çıkar mücadelelerine sahne olurken diğer taraftan da kuraklık, ekonomik sıkıntılar ve Eş-Şebab'ın açtığı güvenlik sorunlarıyla mücadele etmektedir.

Somali'de iklim değişikliğine bağlı olarak yaşanan kuraklıktan binlerce kişi etkilenmektedir. Bugünkü kuraklık seviyesinin, en şiddetli olan 2011'de yaşanan ve yaklaşık 260 bin kişinin öldüğü kuraklığın şiddetinde olduğu belirtilmektedir. Öyle ki Somali'de hükümet, ülkede yaşanan kuraklığın ölümcül etkileri nedeniyle 10 Kasım 2021'de küresel yardım çağrısı yapmış, 23 Kasım'da da ülke çapında "acil durum" ilan etmiştir.

Zirve öncesi Güney Afrika Cumhuriyeti ve Botswana'da Kovid-19'un omicron varyantı tespit edilmesi sonrası Avrupa ülkeleri Botswana, Güney Afrika Cumhuriyeti, Namibya, Lesotho, Esvatini, Malavi ve Zimbabve'ye seyahat yasağı getirirken Türkiye de 26 Kasım'dan itibaren Botswana, Güney Afrika Cumhuriyeti, Mozambik, Namibya ve Zimbabve'den seyahatlere izin verilmeyeceğini duyurmuştur. Bu durum söz konusu ülkelere katılımı olumsuz etkilemiştir.

Omicron varyantının Avrupa ülkelerinde de tespit edilmesine karşın sadece Afrika ülkelere seyahat kısıtlaması getirilmesi kıtada tepkiye neden olmuştur. DSÖ Genel Direktörü Dr. Tedros Adhanom Ghebreyesus, Güney Afrika Cumhuriyeti ve Botswana'nın Omicron vakalarını hızlıca tespit edip DSÖ ile paylaşmasına karşın seyahat kısıtlaması kararının sadece bu ülkelere uygulanmasının yanlış olduğunu açıklarken, Güney Afrika Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Cyril Ramaphosa, Avrupa ülkelerinde de Omicron tespit edilmesine rağmen sadece Afrika ülkelerine yönelik kısıtlama yapılmasını "haksızlık" ve "ayrımcılık" olarak nitelendirmiş-

tir. Bu ayrımcı politikalara rağmen Türkiye'nin geniş katılımlı bir zirve düzenlemesi ise Afrikalı liderler tarafından takdirle karşılanmıştır.⁸

Zirve öncesinde, yaklaşık son 20 yıldır farklı dönemlerde Afrikalı liderler tarafından dillendirilen Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulundaki üye sayısı adaletsizliği tekrar gündeme getirilmiştir. BM'de %28 ile en çok temsil edilen grup Afrika ülkeleri olmasına rağmen BM-GK'da daimi üye olarak bir Afrika ülkesi dahi bulunmamaktadır. Senegal Cumhurbaşkanı Macky Sall, Güney Afrika Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Cyril Ramaphosa ve sonrasında da Etiyopya Başbakanı Abiy Ahmed, zirve öncesi BMGK'da reform çağrısı yaparak bu konuyu tekrar gündeme taşımıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan da zirvede bu ayrımcı politikaları ve adaletsizlikleri dile getirerek Afrika halklarına destek vermiş ve bu konuda Türkiye ile Afrika ülkeleri arasında iş birliği adımları atılmıştır.

Zirve sürecinde Kongo Demokratik Cumhuriyeti'nin (KDC) Ruanda, Uganda ve Burundi sınırında bulunduğu doğusu, uzun yıllar altın ve kobalt gibi madenlerin kontrolünü sağlamaya çalışan silahlı grupların saldırıları ve çatışmalarına sahne olmuştur. KDC'ye destek için Uganda ve Ruanda ortak operasyon başlatmış ancak yabancı askerlerin varlığı, bölgedeki huzursuzluğu da beraberinde getirmiştir. Kenya ve Somali ise Hint Okyanusu'na bakan,

zengin petrol ve gaz yataklarının olduğu ileri sürülen kıyılar üzerindeki anlaşmazlığı çözme kavuşturamamıştır. Bu krizde Somali, deniz sınırının Somali'nin kara sınırı ile aynı yönde ilerlemesi gerektiğini savunurken, Kenya ise sınırın Somali'nin aleyhine olacak şekilde kıyı şeridinde yaklaşık 45 derecelik bir açıyla ilerlemesi gerektiğini öne sürmektedir. Krizin sonlanması için Uluslararası Adalet Divanı, 12 Ekim 2021'de, Kenya ile Somali arasında anlaşmazlığa neden olan deniz sınırında ihtilaflı alanın büyük bölümünü Somali'ye bırakması kararını almıştır.

Afrika ülkelerinin yaşadığı farklı sorunlara karşı Türkiye her zaman kıta halklarının menfaatine göre bir politika geliştirmeyi hedeflemiştir. Bir yandan eğitim, insani kalkınma ve sağlık alanlarında iş birliği yapılırken diğer yandan Afrikalıların hayatlarını olumsuz etkileyen terör, iç savaş ve altyapı gibi alanlarda ilişkiler geliştirilmektedir. Eğitim, sağlık, altyapı, üretim ve savunma sanayi alanında önemli ilerlemeler kaydeden Türkiye, Afrika ülkeleri için bir çekim merkezi hâline gelmektedir. Bu nedenle Afrika'da yaşanan krizler, Türkiye'nin kıtaya kurduğu ilişkilerde yeni fırsatlar doğurmaktadır. Yukarıda belirtilen krizlerin gölgesinde düzenlenen Üçüncü Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi, Afrika ülkeleri ve halklarıyla kurulan ilişkilerde atılan önemli adımların son halkasını oluşturmaktadır.

⁸ Murat Özgür Güvendik, Gökhan Kavak, "Kovid-19'un Omicron varyantı nedeniyle dünya Afrika ülkelerine kapılarını kapatıyor", *Anadolu Ajansı (AA)*, 29 Kasım 2021.

BİRİNCİ TÜRKİYE-AFRİKA ORTAKLIK ZİRVESİ (2008)

Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi çerçevesinde konuk devlet başkanları ve başbakanlar onuruna verdiği yemekte konuşma yapıyor.

Türkiye ile Afrika ülkeleri arasında ilk zirve 2008'de İstanbul'da düzenlenmiştir. Burada şunu belirtmek gerekir ki Afrika ülkeleriyle zirve düzenleyen tek ülke Türkiye değildir. Nitekim Afrika ülkeleriyle bugüne kadar en fazla zirve yapan ülke 13 zirveyle Fransa olurken Japonya, Çin, Hindistan, Arap ülkeleri, Rusya ve ABD'nin kıtaya zirveler gerçekleştirdiği görülmektedir.⁹

Bölgesel ve kıta dışı aktörlerin son yirmi yılda Afrika ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmek için düzenlediği zirvelerin kıta dışı aktörler kadar Afrika ülkeleri ve halkları için de kritik öneme sahip olduğu unutulmamalıdır. Nitekim zirve diplomasisiyle Afrika ülkeleri küresel alanda iş birliği alanını genişletirken bu zirveler sayesinde kıta ülkeleri arasında da ilişkiler güçlenmektedir.¹⁰

18-21 Ağustos 2008 tarihleri arasında "Ortak Bir Gelecek İçin Dayanışma ve İşbirliği"

temasıyla düzenlenen "Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi" 2009-2010 döneminde Türkiye'nin BMGK'da geçici üyeliğe adaylığını koyduğu döneme denk gelmekteydi. Bu zirveyle Afrika ülkeleriyle olan ilişkilerde tarım, kırsal kalkınma, su kaynakları, sağlık, güvenlik, enerji, ulaşım ve telekomünikasyon alanları başta olmak üzere birçok konuda iş birliğinin arttığı gözlenmiştir.¹¹

Birinci zirveye altısı devlet başkanı olmak üzere 50'ye yakın ülkeden temsilci katılmıştır. Birinci zirvede sivil toplum konusunun da gündeme getirildiği dikkat çekmiştir. Nitekim zirve kapsamında İstanbul'da 14-16 Ağustos 2008'de Türkiye-Afrika Sivil Toplum Kuruluşları Forumu düzenlenmiştir. Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM) tarafından organize edilen foruma, Afrika ülkelerinden yaklaşık 90 STK katılmıştır. 19-20 Ağustos'ta

⁹ "The Art of Summitry" *Center For Strategic And International Studies*, 20 Aralık 2021.

¹⁰ Daha fazla bilgi için bkn: Zirve Diplomasisi Afrika'nın Stratejik Ortaklığında Yeni Bir Yaklaşım, *Afrika Vakfı*, Ed: Neba Ridley Ngwa, Çev: Ejder Okumuş, 2021.

¹¹ Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, "2011 Yılına Girerken Dış Politikamız", *Dışişleri Bakanlığı*, 2010, s.69.

Türkiye-Afrika İş Forumu, 18-21 Ağustos tarihinde de Birinci Türkiye Afrika Ortaklık Zirvesi düzenlenmiştir. Birincisi düzenlenen zirve sonunda, ikinci zirvenin 2013'te Afrika'daki bir ülkede düzenlenmesine, 2009 sonuna kadar ise Türkiye'nin Afrika'da 15 yeni elçilik açmasına ve Türkiye-Afrika Odasının (TAC) kurulmasına karar verilmiştir.¹²

Birinci Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi ve silesiyle "Strateji Belgesi" taslağı 17 Kasım 2009'da başbakanlığa sunulmuş ve "Afrika Stratejisi" başlığıyla Başbakanlık Genelgesi 26

Mart 2010 tarihinde Resmî Gazetede yayımlanmıştır.¹³ Bu belge kapsamında ilki 19 Nisan 2010 tarihinde olmak üzere her üç ayda bir "Afrika Strateji Eşgüdüm Komitesi"nin toplanması kararı alınmıştır.¹⁴

Birinci zirve sonunda "Türkiye-Afrika Ortaklığına İlişkin İstanbul Bildirgesi: Ortak Bir Gelecek İçin İşbirliği ve Dayanışma" ve "Türkiye-Afrika Ortaklığı İçin İşbirliği Çerçevesi" belgeleri yayımlanmıştır. Zirvenin düzenlendiği 2008 yılında aynı zamanda Addis Ababa'da yapılan AfB Zirvesi'nde de Türkiye, kıtanın stratejik ortağı ilan edilmiştir.

⁸ "Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi İstanbul Deklarasyonu", *TASAM*, 22 Aralık 2021.

⁹ Afrika Stratejisi, *Resmî Gazete*, Sayı: 27533, 31 Temmuz 19.

¹⁰ Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, "2011 Yılına Girerken Dış Politikamız", *Dışişleri Bakanlığı*, 2010, s.69.

Dünya liderlerinin Afrika'ya ilgileri değişkenlik gösteriyor

Cumhurbaşkanlığı ve başbakanlığı döneminde bugüne kadar bazılarının birden fazla olmak üzere 30 farklı Afrika ülkesine ziyarette bulunan Cumhurbaşkanı Erdoğan, Afrika'da en fazla ülkeyi ziyaret eden lider

Liderlerin Afrika'da ziyaret ettikleri ülke sayıları

Liderlerin Afrika'daki ülkelere ziyaret sayıları

Afrikalı liderlerin yeni rotası Türkiye

Cumhurbaşkanı Erdoğan bu yıl Afrika ülke liderlerinden 5'i ile Afrika Birliği (AFB) Komisyonu Başkanı'nı Türkiye'de ağırladı

Cumhurbaşkanı
**RECEP TAYYİP
ERDOĞAN**

BU YIL TÜRKİYE'Yİ ZİYARET EDEN AFRİKALİ LİDERLER

27 Temmuz
**JOAO MANUEL
GONCALVES LOURENÇO**
Angola Cumhurbaşkanı

12 Ağustos
**ORGENERAL
ABDULFETTAH
EL-BURHAN**
Sudan Egemenlik
Konseyi Başkanı

14 Ağustos
ALPHA CONDE
Eski Gine Cumhurbaşkanı

18 Ağustos
ABIY AHMED
Etiyopya Başbakanı

7 Eylül
**FELIX ANTOINE
TSHISEKEDI TSHLOMBO**
Kongo D.C. Cumhurbaşkanı

30 Eylül
MUSA FAKI MUHAMMED
Afrika Birliği (AFB)
Komisyonu Başkanı

ERDOĞAN'IN TELEFON GÖRÜŞMESİ YAPTIĞI BAZI AFRİKALİ LİDERLER

Cezayir Cumhurbaşkanı
ABDÜLMECİD TEBBUN

Senegal Cumhurbaşkanı
MACKY SALL

Nijerya Cumhurbaşkanı
MUHAMMED BUHARI

Tunus Cumhurbaşkanı
KAYS SAİD

Cibuti Cumhurbaşkanı
**ISMAIL ÖMER
GUELLEH**

Togo Cumhurbaşkanı
**FAURE ESSOZIMNA
GNASSINGBE**

Libya Başkanlık Konseyi Başkanı
MUHAMMED YUNUS EL-MENFİ

Kaynak: Anadolu Ajansı (AA)

İKİNCİ TÜRKİYE-AFRİKA ORTAKLIK ZİRVESİ (2014)

Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 2. Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi'nde liderlerle aile fotoğrafı çekti

Ekvator Ginesi'nin başkenti Malabo'da 2014 yılında düzenlenen "ikinci Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi"ne Afrika Birliği Dönem Başkanı, Etiyopya, Cezayir, Nijerya, Güney Afrika, Senegal, Libya, Zimbabve, Kenya, Gana, Çad, Kongo Demokratik Cumhuriyeti temsilcileriyle zirvede gözlemci sıfatıyla yer alan 32 Afrika ülkesi delegasyonu katılmıştır. Bu zirvede Cumhurbaşkanı Erdoğan, Moritanya Cumhurbaşkanı Muhammed Veled Abdülaziz, Benin Cumhurbaşkanı Thomas Boni Yayi ve Gabon Cumhurbaşkanı Ali Bongo Ondimba ile ayrı ayrı görüşmüştür. İlişkilerin "normalleşmesi" ve "kurumsallaşması" sürecinin başladığı ikinci zirve, "Sürdürülebilir Kalkınma ve Entegrasyonun Geliştirilmesi için Yeni Bir Ortaklık Modeli" temasıyla düzenlenmiştir.

"Arap Baharı" yılları sonrasına denk gelen ikinci Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi, ikili ilişki-

lerin sürdürülebilir olması bakımından önemli bir adım olmuştur. Diğer taraftan ikinci zirvede, FETÖ yapılanmasına karşı da Afrikalı liderlere bilgi verildiği ve iş birliği çağrısı yapıldığı görülmüştür. 2014'te Afrika'da 39 büyükelçilik ve 4 başkonsolosluk bulunurken Afrika ülkelerinin Ankara'daki diplomatik temsilcilik sayısı 32'ye yükselmiştir. Bu zirvede diplomatik misyonların sayısının artırılması hedeflenmiştir. 1991-2013 yılları arasında Afrika ülkelerine, lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde toplam 3254 burs kontenjanı açılırken bu zirveyle sayının artırılması ve öte yandan Türkiye'nin ebola salgınıyla mücadele için Afrika'ya ek 5 milyon dolarlık ilave bir kaynak ayrılması kararı alınmıştır.¹⁵ Zirvenin sonucunda, "2015-2019 Dönemi Bildirgesi" ve "Ortak Uygulama Planı" kabul edilmiştir.

¹⁵ Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi, TCCB, 23 Aralık 2021.

İkinci Türkiye-Afrika Zirvesi

Birinci Zirve İstanbul 2008	Tema "Ortak Bir Gelecek İçin Dayanışma ve İşbirliği" Yayımlanan Belge "Türkiye-Afrika Ortaklığına İlişkin İstanbul Bildirgesi: Ortak Bir Gelecek İçin İşbirliği ve Dayanışma" ve "Türkiye-Afrika Ortaklığı İçin İşbirliği Çerçevesi"
İkinci Zirve Ekvator Ginesi 2014	Tema "Sürdürülebilir Kalkınma ve Entegrasyonun Geliştirilmesi için Yeni Bir Ortaklık Modeli" Yayımlanan Belge "2015-2019 Dönemi Bildirgesi" "Ortak Uygulama Planı"
Üçüncü Zirve İstanbul 2021	Tema "Birlikte Kalkınma ve Refah için Güçlendirilmiş Ortaklık" Yayımlanan Belge "Ortak Bildiri" "2022-2026 Türkiye-Afrika Ortaklığı Ek Eylem Planı"

ÜÇÜNCÜ TÜRKİYE-AFRİKA ORTAKLIK ZİRVESİ (2021)

Üçüncü Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi, İstanbul Kongre Merkezi'nde 17-19 Aralık tarihleri arasında "Birlikte Kalkınma ve Refah için Güçlendirilmiş Ortaklık" temasıyla düzenlenmiştir. Bu zirveye katılım oranına bakıldığında önceki zirvelere kıyasla çok daha fazla olduğu görülmektedir. Nitekim 2008'deki ilk zirveye 6, 2014'te Malabo'daki ikinci zirveye 7 devlet ve hükümet başkanı katılırken, üçüncü zirveye 16 devlet ve hükümet başkanıyla 26'sı dışişleri bakanı olmak üzere 102 Afrikalı bakan katılmıştır.¹⁶

Türkiye'nin ev sahipliğinde İstanbul'da düzenlenen zirvenin birinci günü, "Yüksek Düzeyli Memurlar Toplantısı" ile başlamıştır. Zirvenin ikinci gününde Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, "3. Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi Dışişleri Bakanları Toplantısı"nda açılış konuşması yapmıştır. Zirvenin ikinci gününde Cumhurbaşkanı Erdoğan, devlet başkanlarıyla ikili görüşmeler düzenlemiştir. Zirvede

ayrıca bakanlar düzeyinde sağlık, eğitim ve tarım konulu eş zamanlı oturumlar gerçekleştirilmiştir. Sağlık Bakanı Fahrettin Koca, Millî Savunma Bakanı Hulusi Akar, Millî Eğitim Bakanı Mahmut Özer ile Tarım ve Orman Bakanı Bekir Pakdemirli ise Afrikalı mevkidaşlarının katılımlarıyla eş zamanlı oturumlarda bir araya gelmiştir. Savunma Bakanı Akar, özellikle iç savaş yaşayan Etiyopya'nın Savunma Bakanı Abraham Belay ve son 10 yıldır topraklarında güvenlik sorunlarını çözemeyen Nijerya'nın Savunma Bakanı Bashir Salih Magashi ile görüşmeler gerçekleştirmiştir.

FETÖ meselesi zirvede gündeme gelen en önemli konular arasında bulunmaktadır. Nitekim zirvede, mevkidaşlarıyla bir araya gelen Millî Eğitim Bakanı Mahmut Özer, 15 Temmuz darbe girişimini hatırlatarak FETÖ'ye karşı iş birliği yapmanın hem çocukların hem de ülkelerin geleceği açısından büyük önem arz ettiğinin altını çizmiştir. Bakan Özer, birçok Afrika

¹⁶ Nazlı Yüzbaşıoğlu, "Bakan Çavuşoğlu: Amacımız Afrika'yla birlikte kazanmak, birlikte geleceğe yürümek", *Anadolu Ajansı (AA)*, 23 Aralık 2021.

3. Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi

Türkiye, 3. Ortaklık Zirvesi'nde diplomasiiden ekonomiye, kültürden sağlığa farklı alanlarda kıtaya ilişkilerini yeni bir merhaleye taşımayı amaçlıyor

TÜRKİYE-AFRİKA ZİRVESİ

ÜÇÜNCÜ
TÜRKİYE-AFRİKA
ORTAKLIK ZİRVESİ

16-18 ARALIK
İSTANBUL KONGRE MERKEZİ

TEMASI:

"Birlikte Kalkınma ve Refah İçin Güçlendirilmiş Ortaklık"

TÜRKİYE'NİN AFRİKA'DAKİ VARLIĞI

 Cumhurbaşkanı Erdoğan, son 20 yılda **Afrika'da 30 ülkeyi** ziyaret etti

 KİTADAKİ BÜYÜKELÇİLİK SAYISI: **43**

 THY'NİN Afrika'daki uçuş ağı **61 NOKTA**

 TÜRKİYE MAARİF VAKFI **26 ülkede 175 eğitim kurumu, 18 yurt**

 TİKA **22 OFİS**

 YEE **10 MERKEZ**

 19 ÜLKEDE **askeri ataşelikler**

 YTB
2010-2019 arasında 52 Afrika ülkesinden toplam **5 BİN 259 ÖĞRENCİYE** yüksek öğrenim desteği

 Afrika ülkelerinden devlet başkanları, **bakanlar ve uluslararası kurum temsilcileri** katılıyor

 2022-2026 dönemi **Afrika yararına gerçekleştirilecek projeler** ele alınacak

 Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 18 Aralık'ta **devlet ve hükümet başkanlarıyla** çalışma yemeğinde buluşacak

ülkesinde FETÖ iltisaklı okulların ya kapatıldığını ya da Türkiye Maarif Vakfına (TMV) devredildiğini hatırlatmıştır.¹⁷ Zirve kapsamında diplomatik temasların yanında Yükseköğretim Kurulu (YÖK) ve Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTBB) tarafından Türkiye'de yüksek öğrenim ve burs imkânlarıyla Türkiye Maarif Vakfının (TMV) tanıtımı yapılmıştır. Zirvenin İstanbul'da gerçekleşmesi ve TMV'nin merkezinin de aynı şehirde olması vesilesiyle TMV merkezinde ağırlanan Afrikalı heyetlere Türkiye'nin eğitim alanında attığı adımlar anlatılmıştır.

Kültürel konular ve bu alanda planlanan iş birlikleri, zirvede öne çıkan başlıklar olmuştur. Nitekim "Kültürel ve Sosyal Forum" kapsamında "Kültür Oturumu" ile Gençlik ve "Spor Oturumu" düzenlenmiş; aynı gün Cumhurbaşkanı Erdoğan da Afrikalı gençlerle buluşmuştur. Zirvenin üçüncü günü Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın konuşmasıyla "Zirve Açılış Oturumu" gerçekleştirilmiş ve devlet başkanları düzeyinde ikili görüşmelere devam edilmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın eşi Emine Erdoğan ise "Gezeganimiz İçin

El Ele: İklim Tartışmasında Afrikalı Seslerin Duyurulması" panelinde konuşma yapmıştır. Öte yandan iklim alanında çalışmalar yürüten Nisreen Elsaid, Afrika Birliği Tarım, Kırsal Kalkınma, Mavi Ekonomi ve Sürdürülebilir Çevre Komiseri Josefa Leonel Correia Sacko ve Sierra Leone Devlet Başkanı Julius Maada Bio'nun eşi Fatma Maada Bio konuşmalar gerçekleştirmiştir. Emine Erdoğan aynı zamanda İstanbul'da bulunan Afrikalı devlet başkanlarının eşleriyle Topthane-i Amire'de düzenlenen öğle yemeğinde bir araya gelmiştir.

İKİLİ GÖRÜŞMELER

Üçüncüsü düzenlenen zirve, katılım düzeyi açısından çok önemli bir süreci ihtiva etmektedir. Bu zirvede hem cumhurbaşkanları/devlet başkanları düzeyinde hem de bakanlar düzeyinde ikili görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu ikili görüşmelerde Afrika ülkeleriyle ilerletilmesi hedeflenen iş birliği maddeleri incelenmiştir.

Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu'nun basına yansıyan ikili görüşmeleri aşağıdaki listede sıralanmıştır:

Önceki iki zirve ile kıyaslandığında üçüncü zirveye katılım bir hayli yüksektir. Nitekim 2008'deki ilk zirveye 6, 2014'te Malabo'daki ikinci zirveye 7 devlet ve hükümet başkanı katılırken, üçüncü zirveye 16 devlet ve hükümet başkanıyla 26'sı dışişleri bakanı olmak üzere 102 Afrikalı bakan katılmıştır.

¹⁷ Milli Eğitim Bakanlığının 14 Afrika ülkesinde eğitim alanına yönelik yurt dışı temsilciliği bulunurken bunlardan üçü aktif durumda. Uluslararası Anadolu İmam Hatip Liselerinden 2010'dan bugüne kadar 401 Afrikalı öğrenci mezun oldu. 2021-2022 eğitim öğretim yılında ise 42 Afrika ülkesinden toplam 501 öğrenci bu liselerde eğitim alıyor. Bu sayı, yaklaşık olarak toplam liselerdeki uluslararası öğrenci sayımızın üçte birine denk geliyor. Türkiye'de yükseköğretim kurumlarında öğrenim gören her 100 yabancı uyruklu öğrenciden yaklaşık 16'sı Afrika ülkelerinden geliyor. Yükseköğretim alanında araştırma, dil eğitimi, lisans, yüksek lisans ve doktora programlarında olmak üzere 51 Afrika ülkesinden 4 binden fazla öğrenci, ayrıca Türkiye burslarından da yararlanıyor. TMV, 25 Afrika ülkesinde anaokulundan liseye kadar toplam 186 eğitim kurumunda 20.000 öğrenciyeye eğitim hizmeti vermekte. Afrika'da bulunan Türkiye Maarif Vakfı okullarında 3.183 Afrikalı görev yapıyor. *Milli Eğitim Bakanlığı (MEB)*, 30 Aralık 2021.

İkili Görüşmeler	
Cumhurbaşkanı Erdoğan	<p>17 Aralık Somali Cumhurbaşkanı Muhammed Farmajo Libya Başkanlık Konseyi Başkanı Muhammed el-Menfi Orta Afrika Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Faustin-Archange Touadera Moritanya Cumhurbaşkanı Muhammed Ould Şeyh Ghazouani Etiyopya Başbakanı Abiy Ahmed Ali Ruanda Cumhurbaşkanı Paul Kagame Komorlar Birliği Cumhurbaşkanı Assoumani Azal Cibuti Cumhurbaşkanı İsmail Ömer Guelleh Nijerya Cumhurbaşkanı Muhammed Buhari</p> <p>18 Aralık Afrika Birliği Dönem Başkanı Felix Tshisekedi Kongo Demokratik Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Felix Tshisekedi Senegal Cumhurbaşkanı Macky Sall Gine Bissau Cumhurbaşkanı Umaro Sissoco Embaló Sierra Leone Cumhurbaşkanı Julius Maada Bio</p>
Dışişleri Bakanı Çavuşoğlu	<p>16 Aralık Moritanya Dışişleri Bakanı İsmail Ould Cheikh Ahmed Orta Afrika Cumhuriyeti Dışişleri Bakanı Sylvie Baipo Temon Sierra Leone Dışişleri Bakanı David Francis Somali Dışişleri Bakanı Abdısaid Muse Ali Çad Dışişleri Bakanı Şerif Mahamat Zene Kamerun Dışişleri Bakanı Lejeune Mbella Mbella Libya Temsilciler Meclisi Başkanvekili Fevzi EL-Nuveyri</p> <p>17 Aralık Tunus Dışişleri Bakanı Othman Jerandi Zambiya Ticaret ve Sanayi Bakanı Chipoka Mulenga Cezayir Dışişleri ve Yurtdışındaki Ulusal Topluluklar Bakanı Ramtane Lamamra Liberya Dışişleri Bakanı Dee-Maxwell Saah Kemayah Ekvator Ginesi Dışişleri Bakanı Simeon Oyono Angue</p>

ZİRVEYE KATILAN LİDERLER

Üçüncüsü düzenlenen zirve, önceki ikisine kıyasla çok daha fazla katılımın sağlandığı bir zirve olmuştur. Zirveye Afrika'nın farklı ülkelerinden devlet başkanı, başkanlık konseyi başkanı, cumhurbaşkanı yardımcısı ve başbakan düzeyinde 17 Afrikalı lider katılmıştır.

Zirveye katılan liderler cumhurbaşkanı/ devlet başkanı, cumhurbaşkanı yardımcısı ve başbakan düzeyinde aşağıda liste şeklinde paylaşılmıştır:

Cumhurbaşkanı/Devlet Başkanı/ Başkanlık Konseyi Başkanı

Somali Cumhurbaşkanı Muhammed Farmajo

Libya Başkanlık Konseyi Başkanı Muhammed el-Menfi

Orta Afrika Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Faustin-Archange Touadera

Moritanya Cumhurbaşkanı Muhammed Ould Şeyh Ghazouani

Ruanda Cumhurbaşkanı Paul Kagame

Komorlar Birliği Cumhurbaşkanı Assoumani Azal

Cibuti Cumhurbaşkanı İsmail Ömer Guelleh

Nijerya Cumhurbaşkanı Muhammed Buhari

Afrika Birliği Dönem Başkanı/ Kongo Demokratik Cumhuriyeti Felix Tshisekedi

Senegal Cumhurbaşkanı Macky Sall

Gine Bissau Cumhurbaşkanı Umaro Sissoco Embalo

Sierra Leone Cumhurbaşkanı Bio

Cumhurbaşkanı Yardımcısı

Ekvator Ginesi Cumhurbaşkanı Yardımcısı Teodoro Engema Obiyan Mangi

Gambiya Cumhurbaşkanı Yardımcısı Aysatu Turey

Başbakan

Etiyopya Başbakanı Abiy Ahmed

Cezayir Başbakanı Eymen Ben Abderrahman

İMZALAR

Zirvede hem hükümetler arası hem de kurumlar arası bazı anlaşma ve protokollere imza atılmıştır. Hükümetler bazında Türkiye ile Moritanya arasında eğitim anlaşması imzalanırken Libya ile de Eğitim İş Birliği Mutabakatı imzalanmıştır. Basında, TRT ile Afrika Yayın Birliği (African Union of Broadcasting, AUB) arasında protokol onaylanmıştır. Bu protokolle TRT'nin Afrika kıtasındaki yayıncılarla yakın temas içerisinde olması ve iş birliği imkânları oluşturulması hedeflenmiştir. Ticaret Bakanlığı ise Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Alanı Genel Sekreterliği ile mutabakat zaptı imzalamıştır. Bu imzalarla eğitim ticaret ve basın-yayın alanında iş birliğinin geliştirilmesi hedeflenmiştir.

Hükümetler Arası

- Türkiye-Libya Eğitim İş Birliği Mutabakatı
- Türkiye ile Moritanya Eğitim Antlaşması

Kurumlar Arası

- Ticaret Bakanlığı ile Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Alanı Genel Sekreterliği Mutabakat Zaptı
- TRT ile Afrika Yayın Birliği Ortak Üyelik Anlaşması

ZİRVENİN MEDYADAKİ YANSIMALARI

DÜNYA BASINI

Üçüncü zirveye Afrika ülkelerinden katılımın yoğun olmasına ve zirvede farklı konular masaya yatırılmasına rağmen gerek iletişim koordinasyonunda yaşanan aksaklıklar gerekse de kıtada yaşanan güvenlik sorunlarıyla ilgili küresel anlamda yaşanan gelişmelerden dolayı uluslararası basında daha çok savunma sanayi ve güvenlik konularının öne çıktığı görülmektedir.

Zirveyi TRT ve AA haricinde iki uluslararası basın kuruluşu yerinde takip etmiştir. Bunlardan biri Uluslararası Fransız Radyosu (RFI), diğeri ise Japon yayın kuruluşu Nikkei'dir. Afrika basınından zirveyi takip eden bir kuruluş olmamıştır. Batı ülkelerinde zirveyi en yakın takip eden ve fazla haber çıkaran ülke Fransa olmuştur. Fransa merkezli yayın kuruluşu France 24, zirveyi "Türkiye-Afrika Zirvesi, Ankara'nın kıtaya

artan savunma ihracatının ortasında gerçekleşti" başlığıyla vererek savunma alanında atılan adımları ön plana çıkardığı görülmektedir.¹⁸ Fransız aylık ekonomi dergisi Capital de Türkiye'nin Afrika'daki nüfuzunu artırdığını ve ürettiği SiHA'ları "peynir ekmek gibi" sattığını yazmıştır.¹⁹

Japonya'nın beş ulusal gazetesinden biri ve dünyanın en yüksek tirajlı ekonomi gazetesi olan Nikkei, zirveyi yerinde takip eden nadir uluslararası medya kuruluşlarından. Zirveyi diğer yayın kuruluşlarının aksine farklı açılardan gören Nikkei, Türkiye'de akademisyen ve uzmanlardan da görüşler alarak Türkiye'nin dış politikada yumuşak gücüyle Afrika'daki nüfuzunun arttığına ve kıtanın genç nesilleriyle güçlü bir bağ kurmaya çalıştığına dikkat çekmiştir.²⁰

Almanya merkezli medya kuruluşu Deutsche Welle, "Erdoğan Afrika'da puan topluyor"

¹⁸ "Turkey-Africa summit comes amid Ankara's rising defence exports to continent", *France24*, 17 Aralık 2021.

¹⁹ Alaattin Doğru, "Fransız ekonomi dergisi: Türkiye Afrika'da nüfuzunu artırıyor, SiHA'ları 'peynir ekmek gibi' satıyor", *Anadolu Ajansı (AA)*, 16 Aralık 2021.

²⁰ Sinan Tavşan, "Turkey's scramble for Africa is reinforced by soft power", *Nikkei Asia*, 19 Aralık 2021.

başlığını kullanmıştır. Haber içeriğinde ekonomik ilişkilerin altı çizilse de askerî alandaki iş birliğinin de önemli bir başlık olduğuna vurgu yapılması dikkat çekmiştir.²¹ Amerika'nın Sesi Radyosu (VOA) ise İstanbul'da düzenlenen zirveyle Türkiye'nin Afrika ülkeleriyle ilişkilerini geliştirdiğine vurgu yapmıştır.²²

Katar merkezli yayın kuruluşu Aljazeera "Erdoğan, Türkiye-Afrika zirvesinde ilişkileri güçlendirmeye çalışıyor" başlığıyla zirveyi haberleştirmiş ve Türkiye'nin kıta ülkeleriyle ekonomik ve güvenlik alanında ilişki kurmak istediğine dikkat çekmiştir.²³

1970'den beri yayın hayatına devam eden uluslararası haber-yorum dergisi Foreign Policy, Türkiye'nin "dostane söylem" ve insansız hava aracı teknolojisiyle Afrika ülkelerinde nüfuz elde ettiğini vurgulamıştır.²⁴ Hong Kong merkezli Asia Times Türkiye'nin Afrika ülkelerine askerî ve tıbbi alanda verdiği desteğe dikkat çekerken²⁵ merkezi Londra'da bulunan haber ajansı Reuters'in ise zirveyle ilgili haber çalışması yapmadığı görülmüştür.

AFRİKA BASINI

Zirveye katılım diplomasi anlamında yoğun olsa da Afrika basınından zirveyi yerinde takip eden bir yayın kuruluşu olmamıştır. Afrika özelinde yayın yapan basın kuruluşları incelendiğinde ekonomi dergisi African Business'in zir-

veyle ilgili geniş kapsamlı bir yayınının olduğu görülmektedir. Türkiye'nin "kazan-kazan" politikasını başlığına çıkararak African Business, zirveyi çok boyutlu olarak ele almıştır.²⁶

Africa News zirveyi, Türkiye'nin Afrika'ya daha fazla drone satması için fırsat olarak görmüştür. Öte yandan söz konusu yayın kuruluşu, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın BM'de Afrika ülkelerine yönelik adaletsizliğe karşı tepkisini de gündeme taşımıştır.²⁷

Ülke bazlı basın kuruluşlarına bakıldığında ise daha çok söz konusu ülkenin gündemine göre manşetlerin atıldığı görülmektedir. Bununla birlikte uluslararası medyaya abone olan Afrika yerel basınının manşetleri buna göre de şekillenmiştir. Mesela son 10 yıldır güvenlik problemlerini çözmeye çalışan Nijerya basını, zirveyi daha çok askerî ve güvenlikle ilgili ilişkiler bağlamında görmüştür.²⁸ Öte yandan Nijerya basını, zengin ve farklı seslerin bulunduğu bir havuza sahiptir. Bu nedenle Nijerya Cumhurbaşkanı Buhari'ye muhalif bazı yayın organlarının Türkiye ile askerî teknoloji ve savunma alanında yapılan anlaşmaları eleştirdiği görülmektedir.²⁹

Etiyopya basını Türkiye'nin Afrika ülkeleriyle karşılıklı anlaşma ve iş birliğine dikkat çekerken³⁰ Ruanda basını ise Türkiye ile kurulan ilişkilerde zirvenin yeni bir "şafak" oldu-

²¹ Martina Schwikowski, Daniel Bellut, Pelin Ünker, "Turkey's Erdogan is scoring points in Africa", *Deutsche Welle*, 17 Aralık 2021.

²² Dorian Jones, "Turkey Steps Up Drive to Influence Africa with Istanbul Summit", *VOANEWS*, 16 Aralık 2021.

²³ Ömer Faruk, "Erdogan seeks to boost ties at Turkey-Africa summit", *ALJazeera*, 18 Aralık 2021.

²⁴ Nosmot Gbadamosi, "Turkey Deepens Its Footprint in Africa", *Foreign Policy*, 22 Aralık 2022.

²⁵ Faisal Al Yafai, "Bearing military and medical gifts, Erdogan woos Africa", *Asia Times*, 23 Aralık 2021

²⁶ "Third Turkey-Africa Partnership Summit delivers 'win-win' agreements", *African Business*, 18 Aralık 2021.

²⁷ "Turkey's Africa summit: A likely opportunity to sell more drones", *AfricanNews*, 19 Aralık 2021.

²⁸ "The Other Side Of The Turkish-Africa Summit", *Daily Trust*, 21 Aralık 2021; "Turkey to Help Nigeria Tackle Insecurity", *Daily Post*, 18 Aralık 2021; "Nigeria-Turkey to Strengthen Security Defence Ties", *Punch*, 17 Aralık 2021; "FG'll not allow any entity undermine ties with Turkey-Presidency", *Punch*, 19 Aralık 2021.

²⁹ "Buhari Regime Drags Nigeria Into Controversial Deal With Turkey In Exchange For Military Support", *Sahara Reporters*, 23 Aralık 2021.

³⁰ "Turkey, African Countries Agree To Boost Cooperation", *FANABC*, 19 Aralık 2021.

ğunu vurgulamış³¹ ve ilişkilerin ticaret, sağlık, ulaşım, eğitim alanlarında genişleyeceğine dikkat çekmiştir.³² Batı Afrika'nın küçük ülkesi Sierra Leone ise Türkiye'nin yatırım dostu olmasını manşet yapmıştır.³³

Afrika ülkelerinin bazılarındaki haber içeriklerinde dikkat çeken bir zenginlik olduğu ve uluslararası basından farklı bir bakış sergilediği görülmektedir. Nitekim buna Cezayir basını örnek gösterilebilir. Türkiye'nin Cezayir Büyükelçiliğinin de girişimleriyle zirve hakkında farklı yayın kuruluşlarında geniş kapsamlı haber çalışmaları yapılmış ve zirvede ekonomik ilişkiler başta olmak üzere öne çıkan farklı konular gündeme getirilmiştir.³⁴

TÜRKİYE BASINI VE MEDYASI

Üçüncüsü düzenlenen zirveyle ilgili Türkiye basını ve medyasında belli çalışmalar ve televizyon programları yapılmıştır. Basın ve medya alanında ortaya çıkanlar daha çok Anadolu Ajansı (AA) ve TRT tarafından hazırlanan çalışmaları ihtiva etmektedir. Bununla birlikte bazı televizyon kanalları da Afrika ile ilgili programlar hazırlamıştır. Aylık yayımlanan Kriter gibi bazı dergiler aralık ayı sayılarını Afrika'ya ayırarak bu konuda analiz ve yazılara yer verirken gazetelerde de zirve ile ilgili yazılar kaleme alınmıştır.³⁵

Zirve sürecinde Türkiye'deki basın ve medyanın, sürece yeteri kadar ilgi göstermediği değerlendirilmeleri yapılmaktadır. Nitekim "ana akım medyanın", rutin zirve bilgilendirmeleri ile birlikte konuyu gündeme taşıyan daha de-

rinlikli haberler ortaya çıkarabileceği ancak bu noktada yetersiz kaldığı görülmüştür. Bununla birlikte zirve sürecinde basın ve medya mensuplarının zirvenin gerçekleştirildiği alanlardan uzak farklı bir katta konumlandırılması ve zirveye katılanlarla temaslarının sağlanamaması doyurucu ve derinlikli haberlerin ortaya çıkmasını engellemiştir.

ZİRVE SÜRECİNDE YAPILAN AÇIKLAMALAR

Zirvede ve zirve sürecinde Cumhurbaşkanı Erdoğan, AfB Dönem Başkanı/KDC Cumhurbaşkanı Tshilombo ile AfB Komisyonu Başkanı Mahamat başta olmak üzere konuşma yapan Afrikalı devlet başkanı, bakan, akademisyen ve uzmanların açıklamaları önemli veriler ortaya koymaktadır.

Cumhurbaşkanı Erdoğan, zirve sırasında yaptığı basın açıklamalarında, Afrika ülkelerinin yaşadığı sorunlara dikkat çekerken uluslararası camiada kıtaya yönelik uygulanan ayrımcı politikayı da eleştirmiştir. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın zirvede yaptığı konuşmada şu sözleri dikkat çekmiştir: "1,3 milyar insanın yaşadığı Afrika kıtasının güvenlik konseyinde söz ve karar hakkının olmaması çok büyük bir adaletsizliktir. Afrika'nın güvenlik konseyinde hak ettiği şekilde temsil edilebilmesi için güç birliği yapmamız gerektiğine inanıyorum... Dünya beşten büyüktür bayrağı altına yürüttüğümüz mücadeleyi sadece kendimiz için değil Afrikalı kardeşlerimizin için de veriyoruz."³⁶ Hiç kuşkusuz Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın daha önce

³¹ Cem Perdar, "A new dawn for Rwanda Turkey relations", *The New Times*, 19 Aralık 2021.

³² "Africa Discourse: Africa-Turkey Summit- Socio Economic Impact in Africa", *Independent Television and Radio*, 30 Aralık 2021.

³³ Abdul Rashid Thomas, "Sierra Leone is investment-friendly – President Bio told investors at the Turkey-Africa Partnership Summit" *The Sierra Leone Telegraph*, 2 Ocak 2022.

³⁴ "Algérie/Turquie: de nouveaux projets seront concrétisés en Algérie dans divers secteurs", *Algeria Presse Service*, 19 Aralık 2021. "Algérie/Turquie: de nouveaux projets seront concrétisés en Algérie dans divers secteurs", *Algeria Invest*, 19 Aralık 2021. 1300 entreprises turques présentent en Algérie.

³⁵ Daha fazla bilgi için bk: Kriter, Aralık 2021.

³⁶ Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi Ortak Basın Toplantısında Yaptıkları Konuşma, *TCCB*, 18.12.2021.

Afrikalı liderler ve bakanlar gerek zirvede gerekse zirve öncesinde ve sonrasında yaptıkları açıklamalarda, Türkiye'nin Afrika ülkeleriyle kurduğu çok boyutlu ilişkilerin farkında olduklarını ve desteklerini belirtmişlerdir.

de defaatle gündeme getirdiği "adalet" ve "dünya beşten büyüktür" söylemi, Afrikalı liderler ve halklar tarafından olumlu karşılanmaktadır. Bu nedenledir ki Kovid-19 kısıtlamalarına rağmen üçüncü zirveye birçok Afrikalı lider iştirak etmiştir.

Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın dile getirdiği diğer bir husus ise Afrika ülkeleriyle kurulan ilişkilerde "kurumsallaşma, derinleşme", ve "çeşitlenme" olması gerektiğidir. Daha önce de belirtildiği gibi kıta ile yürütülen ilişkiler bu söylem ile paralel yürütülmektedir. Nitekim Afrika'nın birçok yerinde insani yardımdan eğitime, şehircilikten savunma sanayine kadar farklı alanlarda resmî ve sivil kurumlar nazarında işbirliği çalışmaları yürütülmektedir.

Afrikalı liderler ve bakanlar, gerek zirvede gerekse zirve öncesinde ve sonrasında yaptıkları açıklamalarda, Türkiye'nin Afrika ülkeleriyle kurduğu çok boyutlu ilişkilerin farkında oldukları dikkat çekmektedir. Hiç kuşkusuz bu durum, Türkiye'nin Afrika'da attığı adımların yansımasıdır. Bununla birlikte Türkiye'nin altyapı, üretim, teknoloji ve güvenlik alanlarında kaydettiği aşamalarla "kazan-kazan" temelli bir yaklaşım ortaya koyması, Afrikalı liderlerin önem verdiği bir konu olmuştur.

AfB Dönem Başkanı ve Kongo Demokratik Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Felix Tshisekedi Tshilombo, Türkiye'nin Afrika'ya sadece ticari ya da ekonomik hedeflerle yaklaşmadığını, aynı zamanda Afrika'nın gelişmesi için de özel bir gündeme sahip olduğuna dikkati çekerek sorunların çözümünde Türkiye'nin uzmanlığına ve yatırımına ihtiyaç duyduklarını vurgulamıştır. Afrikalı liderlerin açıklamalarına bakıldığında Türkiye'nin iyi niyetinin farkında oldukları dikkati çekmektedir. Nitekim Türkiye'nin her zaman misafirperver bir ülke olduğu ve Afrika ülkeleriyle kazan-kazan temelinde bir irade ortaya koyduğu ifade edilmiştir.³⁷ Senegal Cumhurbaşkanı Macky Sall'in, "Türkiye, Afrika ile kurduğu ilişkide karşılıklı saygıya çok önem veriyor. Bu da Afrika ülkeleri için oldukça mühim bir konu" şeklindeki açıklaması bunu açıkça göstermektedir. Zirve, Kovid-19 salgını nedeniyle Güney Afrika ülkelerine uygulanan seyahat kısıtlamalarının gölgesinde gerçekleştirilmiştir. Basın açıklamalarında bu durumun gündeme getirilmesi ve kısıtlamalara rağmen yoğun bir katılımın olması dikkat çeken bir ayrıntı olmuştur.

Afrikalı lider ve uzmanların, Türkiye'nin kıta dışı aktörlere karşı alternatif bir paradigmayı ortaya koyduğunu belirtmeleri

³⁷ Gökhan Kavak, Fatma Esma Arslan, "Afrika Birliği Dönem Başkanı Tshisekedi: Zorlukları birlikte atlatacağız", *Anadolu Ajansı (AA)*, 18 Aralık 2021.

ve Türkiye'yi bu güçlere karşı bir denge unsuru olarak görmeleri dikkat çekmektedir.³⁸ Bu düşüncenin oluşmasında, Afrika ülkeleriyle kurulan ilişkilerde güven ve karşılıklı saygıya önem verilmesinin ciddi bir payı bulunmaktadır. Bununla birlikte Türkiye'nin Afrika kıtasında sömürge geçmişinin olmaması da zirvede yapılan açıklamalara yansımış ve Afrikalıların güveninin kazanılmasına katkı sağlamıştır. Nitekim AfB Komisyonu Başkanı Musa Faki Mahamat'ın bunu zirvede dile getirmiştir.³⁹

Zirvede dikkat çeken hususlardan biri de savunma sanayi konusunun ön plana çıkmasıdır. Birçok Afrika ülkesi, iç çatışma ve terör gibi konular nedeniyle siyasi ve ekonomik alanda sıkıntılar yaşamaktadır. Zirvede yapılan açıkla-

malarda ise ekonomik ve siyasi kalkınma için öncelikle ülke güvenliğinin sağlanması gerektiğine vurgu yapılmış ve bu alanda Türkiye ile iş birliği yapılmak istendiği kaydedilmiştir. Nitekim terörle mücadele eden ülkelere Nijer'in Başbakanı Ouhoumoudou Mahamadou, Türkiye'nin terörle mücadele, istihbarat ve strateji paylaşımının yanı sıra askerî ekipman desteğine ihtiyaçları olduğunu belirterek bu konunun önemine değinmiştir. Türkiye, üretim ve pazar gücüyle birçok Afrika ülkesi için çekim merkezi konumundadır. Bu durum Afrikalı lider ve uzmanlar tarafından da gündeme getirilmiş, Türkiye'nin yaklaşımının daha çok pragmatik ve ekonomik çıkar odaklı olduğuna dikkat çekilmiştir.⁴⁰

³⁸ Tufan Aktaş, Gökhan Kavak, "Uzmanlara göre Türkiye, büyük güçlerin kışkıracısındaki Afrika'da yeni bir denge unsuru", *Anadolu Ajansı (AA)*, 16 Aralık 2021.

³⁹ Gökhan Kavak, Fatma Esmâ Arslan, "Afrika Birliği Dönem Başkanı Tshisekedi: Zorlukları birlikte atlatacağız", *Anadolu Ajansı (AA)*, 18 Aralık 2021. Gökhan Kavak, Fatma Esmâ Arslan, "Afrika Birliği Dönem Başkanı Tshisekedi: Zorlukları birlikte atlatacağız", *Anadolu Ajansı (AA)*, 18 Aralık 2021.

⁴⁰ Tufan Aktaş, Gökhan Kavak, "Uzmanlara göre Türkiye, büyük güçlerin kışkıracısındaki Afrika'da yeni bir denge unsuru", *Anadolu Ajansı (AA)*, 16 Aralık 2021.

ZİRVE ORTAK BİLDİRİSİ

"Birlikte Kalkınma ve Refah için Güçlendirilmiş Ortaklık" temasıyla İstanbul Kongre Merkezi'nde düzenlenen 3. Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi'nin resmi açılış töreni.

Zirve sonunda, 18 Aralık 2021'de ortak bildiri kamuoyuyla paylaşılmıştır. Bildiri, güvenlik iş birliğinden eğitime, iletişim teknolojilerinden tarıma kadar birçok konuyu kapsamaktadır. Farklı başlıkların içerdiği geniş kapsamlı ortak bildirin uygulanmaya geçilmesi sürecinde ise Türkiye, Afrika Birliği ve üye ülkelerinin ortaklaşa uygulaması gereken somut eylemleri içeren "2022-2026 Türkiye-Afrika Ortaklığı Ek Eylem Planı" kabul edilmiştir. Bu kapsamda, Afrika Birliği Komisyonu ve Türkiye hükümeti arasında istişare süreci yoluyla Afrika-Türkiye ortaklığında mutabık kalınan iş birliği alanlarının düzenli olarak izlenmesini ve değerlendirilmesini sağlamak için uygun takip mekanizmalarının oluşturulması kararı alınmıştır. Bir sonraki Bakanlar Düzeyinde Gözden Geçirme Konferansı'nın ise 2024'te Afrika'da yapılması ve Dördüncü Afrika-Türkiye Ortaklık Zirvesi'nin 2026'da Afrika'da gerçekleştirilmesi kararlaştırılmıştır.⁴¹

Bir sonraki zirveye kadar olan ortak çalışmalar:

- 1- Barış, Güvenlik ve Adalet
- 2- İnsan Odaklı Gelişme
- 3- Güçlü ve Sürdürülebilir Büyüme olmak üzere üç başlık altında özetlenmiştir.

Ortak Eylem Planı'nda:

- 1- Barış, Güvenlik ve Yönetişim
- 2- Ticaret, Yatırım ve Sanayi
- 3- Eğitim, BTİ Becerileri, Gençlik ve Kadın Gelişimi
- 4- Altyapı Geliştirme ve Tarım
- 5- Dayanıklı Sağlık Sistemlerinin Teşvik Edilmesi olmak üzere beş stratejik iş birliği alanı belirlenmiştir.

Zirve ortak bildirisinde, Afrika ülkelerinin kendi içinde yaşadığı sıkıntıların yanında uluslararası alanda kıtaya yönelik uygulanan tek taraflı yaklaşımlar da ele alınarak değerlendirilmiştir. Nitekim bildiride, özellikle tedavi ve

⁴¹ "Üçüncü Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi Sonuç Bildirisi", TCCB, 21 Aralık 2021.

Afrika kıtasının en önemli sorunlarından biri de hiç kuşkusuz güvenlik meselesidir. Zirve sırasında Afrikalı hükümet başkanları ve bakanlar tarafından güvenlik alanında Türkiye ile iş birliği dile getirilmiştir.

aşılara erişimde meydana gelen kuzey-güney ayrımının boyutu karşısında derin endişe duyulduğu belirtilmiş; insan haklarına dayalı, daha barışçıl, adil ve müreffeh bir dünya için ortak hareket edileceğine vurgu yapılmıştır. Buna ek olarak her iki tarafın devletlerinin ve halklarının çıkarları için iş birliğinin güçlendirilmesi ve derinleştirilmesi taahhüt edilmiştir. Bu adımın, Kovid-19'un Omicron varyantı nedeniyle bazı Güney Afrika ülkelerine uygulanan seyahat kısıtlamaları sonrası atılması önem arz etmektedir. Nitekim Afrikalı liderler zirve sırasında da dile getirdiği gibi kıta dışı güçlerin kendilerine karşı ayrımcı yaklaşımları ve Türkiye'nin bu noktada alternatif bir güç olması durumu zirve sonundaki bildiriye de yansımıştır.

Ortak bildiriye, Kongo Havzası ve Sahel bölgesinde yaşanan iklim değişikliğine bağlı sıkıntılarla mücadelede iş birliği yanında uluslararası sözleşmelere, özellikle de devletlerin egemenliğine, bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne saygıyla iç işlerine müdahale etmeme konularında mutabık kalınmıştır. Hükümetleri devirmeye yönelik her türlü silahlı şiddet ve darbe girişimi kınanmıştır. Afrika ülkelerinde darbe ve iç çatışmaların son yıllarda arttığı dikkate alındığında alınan bu karar, kıtadaki istikrar, güvenlik ve kalkınmanın sağlanması için Türkiye'nin açık desteğinin göstergesidir. Zira darbe ve iç çatışmalar beraberinde eko-

nomik ve toplumsal krizleri de getirmektedir. Bu durum, Afrika ülkelerinin kalkınması ve gelişmesindeki en önemli engellerin başında gelmektedir.

Filistin konusu, geçmişten beri Afrika'daki birçok hükümetin gündeminde olmuş ve Afrika ülkeleri çoğunlukla Filistin'den yana tavır ortaya koymuştur. Zirvede bu konu da gündeme gelmiş ve başkenti Doğu Kudüs olan, 1967 sınırlarına sahip, bağımsız Filistin devletinin kurulmasını sağlamak ve sorunun barışçıl yollarla çözümüne yönelik destek verilmesi kararı alınmıştır.

Afrika kıtasının en önemli sorunlarından biri de hiç kuşkusuz güvenlik meselesidir. Zirve sırasında Afrikalı hükümet başkanları ve bakanlar tarafından güvenlik alanında Türkiye ile iş birliği dile getirilmiştir. Nitekim ortak bildiriye de de "terör örgütlerine ve gruplarına" yönelik her türlü mali ve operasyonel desteğin iki katına çıkarılması kararı alınmış. Bu noktada kapasite geliştirme, bilgi ve deneyim paylaşımı, siyasi destek ve askerî iş birliği yoluyla yabancı terörist savaşçılar ve paralı askerler olgusu da dâhil terörizm, şiddet içeren aşırılık ve radikalleşmenin tüm biçim ve tezahürleriyle mücadele etmek ve bunları ortadan kaldırmak için iş birliğinin geliştirilmesi noktasında anlaşmaya varılmıştır. Türkiye, zirve öncesi ve sonrası gerek iç savaş gerekse ayrılıkçı/isyancı silahlı gruplarla mücadele eden Afrika ülkeleriyle bu konuda iş birliğini

geliştirmiştir. Buna ek olarak zirve sırasında yapılan ikili görüşmelerde savunma sanayi alanında çeşitli görüşmeler yapılması bu konuda iki taraflı ciddi adımların atıldığını göstermektedir.

Ortak bildiri de öne çıkan konular arasında insan ticareti ve göçmen kaçakçılığıyla mücadele, uyuşturucu üretimi ve ticareti suçlarıyla mücadele ve terör suçlarıyla aranan kişilerin iadesi bulunmaktadır. Varılan bu ortak kararda, özellikle FETÖ yapılanmasının Afrika'daki ayağıyla mücadele etmek amaçlanmıştır. Bu süreçte tarafların, iade taleplerini, ikili veya çok taraflı anlaşmalar temelinde, anlaşma yoksa uluslararası hukuk, teamüller ve mütekabiliyet ilkesi çerçevesinde vaka bazında değerlendirileceği vurgulanmıştır.

Türkiye'nin Afrika'daki en önemli gücünü eğitim ve insani kalkınma çalışmaları oluşturmaktadır. Ortak bildiri de, sağlık, genel ve yüksek öğrenim, mesleki eğitim, gençlerin güçlendirilmesi, kadın-erkek eşitliğinin teşvik edilmesi, bilim, yönetim, teknoloji ve sanayi, imalatın teşviki, madencilik, kültür ve turizm, tarım, kırsal kalkınma, çevre koruma ve ormancılık alanlarındaki ortak faaliyetler yoluyla insani kalkınmada iş birliğine devam etmek konusunda kararlar alınmıştır.

Afrika'nın kültür ve medeniyet geçmişi korumak Türkiye'nin önceliği konular arasında bu-

lunmaktadır. Nitekim bu amaçla kültürel mirasın korunması, tarihi eserlerin yasa dışı ticaretinin önlenmesi, sömürgeleştirme sırasında yağmalanan mirasın belirlenmesinde UNESCO ile iş birliği yapma ve iadesi için çalışma konusunda iş birliği kararı alınmıştır. Buna ek olarak arşivler alanında da iş birliği, Türkiye ve Afrika ulusları arasında ortak kültür yılı etkinliklerinin düzenlenmesini ve ayrıca Afrika'nın edebî ve sanat eserlerinin Türkçeye çevrilmesiyle Türk edebî ve sanat eserlerinin Afrika'da tercüme edilmesi ve yayılmasının teşvik edilmesi kararının yanında basın ve iletişim noktasında çalışmalar yürütülmesi kararı alınmıştır. Bu adımlar Afrika'nın kültürel ve tarihî değerlerini koruyacak, aynı zamanda karşılıklı etkileşim ve tarafların birbirini daha yakından tanımalarına da fırsat oluşturacaktır.

Ortak bildiri de ticaret ve yatırımlar önemli bir yer tutmaktadır. Nitekim bildiri de, Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Bölgesi'nin (AfCFTA) yatırım ve ticaret için yepyeni bir dizi fırsat yaratabileceğine dikkat çekilerek Afrika hükümetlerinin ve Türk yatırımcıların, sürdürülebilir büyümeye katkıda bulunacak somut yatırım projelerini geliştirmek ve bu projeleri hayata geçirmek için ortak çabalarının destekleneceği belirtilmiştir. Afrika ekonomisinin ve altyapısının gelişmesine katkı sağlayacak projeleri hayata geçirmek için tarafların birlikte çalışacağı, Türk ve Afrika hükümetleriyle Türk

**Türkiye'nin
Afrika'daki en
önemli gücünü
eğitim ve insani
kalkınma
çalışmaları
oluşturmaktadır.**

şirketleri arasında mutabık kalınacak alanlardaki yakın temasları teşvik edeceği vurgulanmıştır. Bununla birlikte karşılıklı ticareti artırma ve Türk yatırımcıların Afrika'daki hareket alan-

larını kolaylaştırma amacıyla çifte vergilendirmenin önlenmesi, yatırımların karşılıklı teşviki ve korunmasına ilişkin ikili anlaşmaların yapılması gerekmektedir.

SONUÇ

Cumhurbaşkanı Erdoğan, AFB Dönem Başkanı ve KDC Cumhurbaşkanı Tshilombo, AFB Komisyonu Başkanı Mahamat ile ortak basın toplantısı düzenledi.

Üçüncü Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi, yoğun bir katılım ve gerçekleştirilen olumlu görüşmelerle tamamlanmıştır. Söz konusu zirve gerek Afrikalı misafirlerin yaptıkları açıklamalar gerekse de Afrika'nın birçok sorunla mücadele ettiği döneme denk gelmesi dolayısıyla Türkiye'nin dış politikasında önemli bir adım olarak tarihi kayıtlara geçmiştir.

İstanbul'da 2008 yılında düzenlenen Birinci Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi'ne 6, Malabo'daki İkinci Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi'ne 7 devlet ve hükümet başkanı katılırken, 2021 yılında İstanbul'da tekrar düzenlenen Üçüncü Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi'ne 16 devlet/hükümet başkanı katılmıştır. Öte yandan, 39 Afrika ülkesinden bakanlık düzeyinde 26'sı dışişleri bakanı olmak üzere 102 Afrikalı bakan zirvede misafir edilmiştir.

2008'de düzenlenen birinci zirve "yeniden tanışma ve birbirinin bugünkü potansiyellerini keşfetme"; 2014'teki ikinci zirve "kurumsal ilişkilerin derinleşmesi, çok boyutlu hâle gelmesi ve zirvelerin gelenekselleşmesi" olarak tanımlanırken 2021'deki üçüncü zirveyse "vizyon ve

söylem zirvesi" olarak görülmüştür. İkinci zirve ilişkilerin sadece siyasi ve insani değil askeri anlamda da geliştiği ve olgunlaştığı dönem olarak tanımlanırken üçüncü zirveyse ilişkilerin derinleşmeye başladığı süreci içermektedir.

Uluslararası basın ve Afrika basını tarafından da yakından takip edilen Üçüncü Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi'nde, Covid-19 salgınıyla mücadelede Türk Devletleri Teşkilatı olarak Afrika ülkelerine 2,5 milyon doz ilave aşı ulaştırılması hedeflenmiştir. Zirve kapsamında ayrıca ortak bildiriye ek olarak kalkınma, ticaret, sanayi, eğitim, bilişim, kadın, gençlik, altyapı, tarım ve sağlık alanlarında eylem planları açıklanmıştır.

Üçüncü zirveye Senegal, Etiyopya, Nijerya ve Cezayir liderlerinin katılması önemli bir madde olarak kaydedilirken kıtanın önemli ülkelerinden Güney Afrika Cumhuriyeti lideri Ramaphosa Omicron varyantı kısıtlamaları ve Sudanlı liderler ise ülkedeki siyasi kriz nedeniyle zirveye katılamamıştır.

Üçüncü Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi, Afrika hükümetleri ve halklarıyla kurulan ilişkilerde daha hassas bir sürece girildiğinin açık göstergesi olarak karşımızda durmaktadır.

Kovid-19'un Omicron varyantı nedeniyle Afrika ülkelerine seyahat yasaklarının alındığı günlerde geniş katılımlı bir zirvenin gerçekleştirilmesi Afrika'nın Türkiye'ye olan güveninin göstergesi olarak değerlendirilmiştir. Toplantının geniş kapsamlı olmasının yanında yüz yüze yapılması da Afrikalı liderler tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Bu zirvede Afrika ülkeleri sanayileşme, eğitim, gençlerin ve kadınların durumu, sağlık, güvenlik, tarım, altyapı gibi konuları öncelikli olarak gündemlerinde tutmuştur ve zirve de bu başlıklar kapsamında şekillendirilmiştir.

Üçüncüsü düzenlenen zirveyle Türkiye, 2005 yılında başlattığı Afrika açılımını kurumsal, sürdürülebilir ve çok boyutlu bir zemine oturtmuştur. Bu zirvede Türkiye gibi Afrika ülkeleri de gerek iç gerekse bölgesel sorunları nedeniyle açılım amacı gütmüş ve Türkiye ile ilişkileri derinleştirmeyi hedeflemiştir. Nitekim Etiyopya'da iç savaş, Nijerya, Mozambik ve Somali gibi ülkelerde güvenlik sorunları ve ayrıca Güney Afrika ülkelerine yönelik Kovid-19'un Omicron varyantı sürecindeki ayrımcılık Afrika ülkelerini de olumsuz etkilemiştir.

Üçüncü zirve, diğer zirvelerden farklı olarak savunma iş birliği, enerji ve iklim değişikliği gibi

daha geniş konuları da gündeme getirmiştir. Bu noktada zirve, uluslararası kamuoyuna daha çok insansız hava araçlarıyla yansımıştır. Medyanın bir manşet çıkarma zorunluluğundan ve Afrikalı liderlerin açıklamalarından güvenlik alanındaki ilişkilerin öne çıkarılması normal karşılanabilir. Çünkü Afrikalı liderler, farklı alanlarda iş birliğinin ilerletilmesi ve kalkınma açıklamalarının hemen sonrasında güvenlik hususuna da dikkat çekerek bu alanda ilişki kurmanın da kendileri için önemli olduğuna değinmişlerdir.⁴²

Şunu unutmamak gerekir ki Afrika liderleri ve halkları da artık küresel sistemin değiştiğinin farkındadırlar ve kıta dışı aktörlerle eski sömürgecilerden bağımsız yeni ilişkiler kurmak istemektedirler. Afrikalı liderlerin özellikle üçüncü zirve öncesi ve sırasında yaptıkları açıklamalarda Türkiye'nin Afrika ülkeleriyle kurduğu ilişkilerde üç temel vurgu ön plana çıkmıştır:

1. Türkiye'nin Afrika'da sömürge geçmişinin olması
2. Diğer aktörlere göre alternatif bir paradigma ortaya koyması ve iki tarafın çıkarını gözetmesi
3. Kurduğu ilişkileri insani temeller üzerinde yürütmesi

⁴² Fatma Esmâ Arslan, Gökhan Kavak, Tufan Aktaş, "Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi, Afrika'nın Türkiye'ye güvenini ortaya koyuyor", *Anadolu Ajansı (AA)*, 22 Aralık 2021.

Yukarıda dikkat çekilen söylemler, 2008'deki birinci zirvede Afrikalıların zihninde net değildi ve zaman zaman "Kitaya yeni bir sömürgeci mi geliyor?" sorusunun sorulmasına neden olmuştu. Ancak üçüncü zirvede bu sorunun zihinlerden silindiği görülmektedir.

Türkiye ile Afrika ülkeleri arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi amacıyla barış, güvenlik ve adalet kavramları üzerinde durulmuştur. Cumhurbaşkanı Erdoğan da Zirve'de bu ayrımcı politikaları ve adaletsizlikleri dile getirerek Afrika halklarına destek vermiş ve bu konuda Türkiye ile Afrika ülkeleri arasında iş birliği adımları atılmıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın küresel sistem eleştirisi aslında zirve öncesinde ve sırasında Afrikalı liderler tarafından da dillendirilmiştir. Buna ek olarak başta AfB Dönem Başkanı ve KDC Cumhurbaşkanı Tshisekedi ile AfB Komisyon Başkanı Faki ile Afrika liderlerin Türkiye ile ortak gelecek ve güven temelli açıklamaları buna örnek gösterilebilir. Türkiye hem tarihsel geçmişi hem de Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın "Dünya beşten büyüktür" ya da "Adil bir dünya mümkün" sözlerinde olduğu gibi adalet temelli söylemleri Afrika ülkelerinin nazarında Türkiye'nin alternatif olduğunu göstermektedir.

Türkiye, kıta ya da kıta dışı aktörlerle kurduğu ilişkilerde artık Afrika ülkeleriyle ekonomik ilişkiler kuran ya da kalkınma yardımları yapan değil, güvenlik ve siyaset alanında da sorunlara çözüm bulmak için bir aktör olduğunu ortaya koymuş ve bu durum son zirveyle de tescillenmiştir.

Türkiye'nin Afrika'ya yönelik ilgisinin temelinde hiç kuşkusuz öncelikle ekonomik arayışlar bulunmaktadır. Ekonomik arayışların yanında BM gibi uluslararası kurum ve kuruluşlarda destek arayışı gibi siyasi nedenler de Türkiye'nin Afrika ülkeleriyle ilişki kurmasına zemin hazırlamıştır. Türkiye'nin Afrika ile ilişkilerinde son 20 yıla bakıldığında 2002-2005

yılları arasındaki dönem bir hazırlık dönemi olarak değerlendirilebilir. Hem Türkiye hem de Afrika ülkeleri karşılıklı neler yapılabilir sorusuna cevap arayışı içindeydi. 2005'te "Afrika Yılı" ilan edilmiş ve Cumhurbaşkanı Erdoğan Güney Afrika ile Etiyopya'yı ziyaret etmiştir. 2005'ten birinci zirvenin yapıldığı 2008'e kadar olan yıllarda ilişkilerin geliştiği süreci içermektedir. 2011'de Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Somali ziyareti de Afrika ülkeleriyle kurulan güven temelli ilişkilerin önemli bir ayağını oluşturmaktadır.

Zirvede diplomasi ve kurumlar bazında koordine ve temaslar ciddiyetle yürütülürken akademi ve medya alanındaki koordinasyonun yeterli olmadığı ve buna bağlı olarak da yazılı ve görsel basın ile medya ve akademi alanında zirveye dair yeterli bilgilendirmenin yapılamadığı değerlendirilmeye başlanmıştır. Öte yandan basın ve medya alanında yapılan çalışmalara rağmen zirve ile ilgili bir web sayfasının yayına alınmasıyla birlikte zirve öncesi ve zirve sırasında sosyal medyada etkili bir çalışmanın yürütülmesi, konunun önemini geniş kitlelere tam olarak anlatılmasını sağlayabilirdi. Bununla birlikte özellikle Türkiye'de medyaya ilgili şartlar dikkate alındığında farkındalık oluşturulması için daha koordineli ve bilgi üretici çalışmalar yapılmasında fayda görülmektedir.

Yapılan çalışmaların ülkesel ve küresel düzeyde duyurusunun medya üzerinden yapılacağı dikkate alındığında, bir sonraki zirvede bu alandaki koordinasyonun daha ciddiyetle yürütülmesi önem arz etmektedir. Afrika ülkeleriyle ilişkilerin vatandaş nezdinde sorgulandığı ve daha fazla bilgiye ihtiyaç duyulduğu da dikkate alınarak zirve ile ilgili akademik alanda gerek yazılı yayınlar gerekse panel ve seminerlerle kamuoyunun daha fazla bilgilendirilmesi elzem görülmektedir. Zirve boyunca özellikle "Afrika Haftası" ilan edilerek Türkiye'nin farklı illerinde Afrika'ya dair fotoğraf

raf sergisi, film gösterimleri, sergi, söyleşiler gibi farkındalık etkinliklerinin düzenlenmesinin önemli olduğu belirtilmektedir.

Zirvede diplomatik temasların yanında kültür gibi alanlarda da paneller düzenlenmiştir. İnsan kaynağı ve yoğunluğu da dikkate alınarak zirve öncesinde ve sırasında farklı alanlarda düşünce kuruluşları, enstitüler ve üniversitelerin Afrika'ya dair daha fazla sempozyum, konferans ya da seminerler yapması tavsiyesi edilmektedir.

Son olarak şunu belirtmek gerekir ki Türkiye ile Afrika ülkeleri arasında kurulan ilişkiler-

de derinleşmenin yaşandığı üçüncü zirveyle artık hem Afrikalıların Türkiye'ye bakışı hem de Türkiye'nin kıta ülkeleri ve halklarıyla kurduğu ilişkilerde dikkat edilmesi gereken bazı kavramlar öne çıkmıştır. Bunların başında "karşılıklı güven ve saygı" ile "insan temelli kalkınma" gibi kavramları sıralayabiliriz. Afrikalı liderler ve aydınlar, Türkiye'yi bu kavramlar ışığında diğer kıta dışı aktörlerden farklı görmekte, ona saygı ve sevgi göstermektedir. Bu noktada Üçüncü Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi gerek resmî gerekse sivil kurumlarımızla Afrika hükümetleri ve halkları arasında kurulan ilişkilerde daha hassas bir sürece girildiğinin açık göstergesi olarak karşımızda durmaktadır.

 www.orsam.org.tr

    [orsamorgtr](https://www.youtube.com/orsamorgtr)